

2 - казус

Собирова «Транснефтепродукт» АЖ устидан ишга тиклаш тўғрисида, мажбурий прогул вақти учун ҳақ тўлаш ва маънавий зарар учун компенсация тўлашни ундириб бериш тўғрисидаги даъво аризаси билан судга мурожаат қилди. Иш берувчи у билан меҳнат шартномасини вақтинча меҳнатга лаёқатсизлик даврида “Ангрен” станция бошлиғи лавозимидан ЎзР МК 100-моддасининг иккинчи қисми 4-бандига асосан бўшатган. Бунда даъво аризасида меҳнат шартномасини иш берувчи ташаббуси билан бекор қилиш қоидалари бузилганлигини кўрсатилган, ходим ўз меҳнат вазифаларини бир марта қўпол равишда бузиш деган тушунчадан хабари йўқлигини кўрсатиб ўтган. Суд даъво аризасини қаноатлантирмади.

Вазиятга амалдаги қонун ҳужжатларига асосланган ҳолда ҳуқуқий баҳо беринг.

Мазкур казусга ҳуқуқий баҳо бериш учун қуйидаги саволларга аниқлик киритиб ўтиш керак бўлади.

1. Иш берувчи ташаббуси билан меҳнатга лаёқатсизлик даврида меҳнат шартномасини бекор қилиш меҳнат қонунчилигига тўғри келишлиги;
2. Ҳодим томонидан ўз меҳнат вазифаларини бир марта қўпол равишда бузиш ҳақида;
3. Корхона ва ташкилотларда ички меҳнат тартиб қоидалари ва уларни низоли ҳолларда аҳамияти;

Ушбу берилган казусда Собирова “Транснефтепродукт” АЖ устидан ишга тиклаш тўғрисида, мажбурий прогул вақти учун ҳақ тўлаш ва маънавий зарар учун компенсация тўлашни ундириб бериш тўғрисидаги даъво аризаси билан судга мурожаат қилган. Чунки Собированинг фикрича иш берувчи томонидан у вақтинча меҳнатга лаёқатсизлик даврида ишдан бўшатилиши мумкин эмас.

Бу каби ҳолатларда меҳнатга лаёқатсизлик варақасини бериш тартиби ва йўриқномаси билан танишиб чиқишимиз керак бўлади. Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни Сақлаш Вазирининг 2015 йил 20 мартдаги 25-сонли буйруғига асосан “Меҳнатга лаёқатсизлик варақаларини бериш тартиби тўғрисида”ги йўриқномаси¹га кўра меҳнатга лаёқатсизлик варақаси шахсни ишдан озод қилиш, вақтинча меҳнатга қобилиятсизлик нафақаси ёки хомиладорлик ва туғиш нафақаситўлаш учун асос бўладиган ҳамда вақтинча меҳнатга лаёқатсизлик билан кечадиган касалланишнинг ҳисоби юритиладиган ҳужжат ҳисобланади. Фуқароларнинг касаллиги, шикастланганлиги, хомиладорлиги, туққанлиги оиланинг бетоб аъзосини парваришлаганлиги, протез қўйганлиги, санаторий-курорта даволанганлиги шунингдек, соғлиги ҳолатига кўра бошқа ишга ўтказиш учун ва карантин туфайли меҳнатга вақтинча лаёқатсизлигини экспертиза қилиш натижаларига кўра аниқланган меҳнатга лаёқатсизлиги меҳнатга лаёқатсизлик варақаси билан тасдиқланади. Шунингдек, меҳнатга лаёқатсизлик маълумотномаси шахсни ишдан (ўқишдан) озод қилиш учун асос бўладиган ҳамда вақтинча меҳнатга лаёқатсизлик билан кечадиган касалланишнинг ҳисоби юритиладиган ҳужжат ҳисобланиши белгилаб қўйилган. Демак, йўриқномада келтирилишича юқоридаги ҳолатларда вақтинча меҳнатга лаёқатсизлик варақаси берилади. Собированинг ҳолати ҳам вақтинча меҳнатга лаёқатсиз бўлган бўлиши мумкин.

Ўзбекистон Республикаси Олий суд пленумининг 17.04.1998 йилдаги 12-сон қарори²га мувофиқ иш берувчи ходимнинг айбли ҳаракатлар содир этганлиги муносабати билан меҳнат шартномасини бекор қилиш ҳақида уни камида уч кун олдин хабардор қилишга мабур (МК100-моддаси 2- қисмининг 3,4-бандлари). Меҳнат кодексининг 100-моддаси 2- қисмининг 1,2 ва 6 бандлари асосида меҳнат муносабатларини бекор қилишдан фарқли ўларок

---

¹Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни Сақлаш Вазирининг 2015 йил 20 мартдаги 25-сонли буйруғига асосан “Меҳнатга лаёқатсизлик варақаларини бериш тартиби тўғрисида”ги йўриқномаси

² Ўзбекистон Республикаси Олий суд пленумининг 17.04.1998 йилдаги 12-сон қарори.

ҳодим билан меҳнат шартномаснинг меҳнат кодексининг 100-моддаси 2-қисми 3 ёки 4-бандлари бўйича бекор қилишда ҳодимни албатта ёзма шаклда хабардор қилишни кўзда тутмайди. Бундай асослар бўйича ҳодим ёзма ёки оғзаки хабардор қилиниши мумкин. Бу ерда “Ангрен” станцияси собиқ бошлиғи Собировани огоҳлантирилганлиги кўрсатиб ўтилмаган. Шунингдек, Пленум қарорида меҳнат шартномасининг меҳнат кодексининг 100-моддаси 2,3 ёки 4-бандлари бўйича бекор қилиш интизомий чора бўлиб, ҳодимни хабардор қилиш ва у билан меҳнат муносабатларининг бундай асосларда бекор қилинишига фақат интизомий чораларни қўллаш учун белгиланган муддатлардагина йўл қўйилиши таъкидлаб ўтилган. Агар ҳодимни ишга тиклашга асос бўлмаганлиги аниқ бўлса, аммо иш берувчи ҳодимга ишдан бўшатиш ҳақида хабар бермаган бўлса ёки унга мос келадиган пул компенсациясини тўламаган бўлса, суд иш берувчига ҳодим учун тўланиши лозим бўлган компенсацияни тўлаш мажбуриятини юклаши мумкин.

Шу билан бирга меҳнат кодексининг 100-моддаси 2-қисмининг 3 ва 4-бандларига бўйича меҳнат муносабатларининг бекор қилинишига интизомий жазолар қўллаш (МК 182 моддаси) учун белгиланган муддатлар ўтгач йўл қўйилмайди.

Собированинг иш вақтида корхона ҳудудидан ёки унга берилган вазифани бажариши лозим бўлган объект ҳудудидан ташқарида бўлган бўлиши мумкин вабу иш жойида бўлмаслик деб тушунилади ёки Собирова балки фақат узрсиз сабаблар билан иш жойида бўлмаган бўлиши мумкин бу прогул деб ҳисобланиши мумкинлигини инобатга олиб, уни қай ҳолатда эканлигини аниқлаб олиш керак. Шунингдек, Олий суд пленум қарорида ҳодимга нисбатан қўлланилган интизомий жазоларнинг, жумладан меҳнат кодексининг 100-моддаси 2-қисмининг 3 ёки 4-бандларига кўра, меҳнат шартномаси бекор қилинишининг қонунийлиги масаласини муҳокама қилишда судлар иш берувчи томонидан интизомий жазо қўллаш учун белгиланган муддатларга амал қилинганлигини аниқлайдилар. Интизомий

жазо бевосита ножўя хатти-ҳаракат аниқлангандан кейин, ҳодимнинг касал ёки таътилда бўлган вақтини ҳисобга олмасдан, узоғи билан бир ой ичида қўлланилади. Ножўя хатти-ҳаракат содир этилган кундан бошлаб олти ўтганидан, молия-хшжалик фаолиятини тафтиш этиш ёки текшириш натижаси бўйича эса содир этилган кундан бошлаб икки йил ўтгандан кейин жазони қўллаб бўлмайди. Жиноий иш бўйича иш юритилган давр бу муддатга кирмайди. Бу ерда ҳодим меҳнатга лаёқатсизликдан ёки таътилдан қайтган даврдан сўнг интизомий жазо қўлланилади.

Ҳодимнинг ўз меҳнат вазифаларини бир марта қўпол равишда бузишига қандай ҳолатлар кириши аниқлаб олишимиз керак

Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодексининг 100-моддаси 2-қисми 4-банди³га кўра ҳодимнинг ўз меҳнат вазифаларини бир марта қўпол равишда бузилиш ҳолатлари баён қилиган. Унга кўра ҳодим билан тузилган меҳнат шартномасини бекор қилишга олиб келиши мумкин бўлган меҳнат вазифаларини бир марта қўпол равишда бузишларнинг рўйхатига; ички меҳнат тартиб-қоидалари, корхона мулкдори билан корхона раҳбари ўртасида тузилган меҳнат шартномаси, айрим тоифадаги ҳодимларга нисбатан қўлланиладиган интизом ҳақидаги низом ва уставлар билан белгиланиди. Демак, аввало биз «Транснефтепродукт» АЖ ички меҳнат тартиб-қоидалари тузилганми, тузилган бўлса собирова таништирилганми деган саволларга жавоб топишимиз лозим бўлади.

Ўзбекистон Республикаси Олий суд Пленум қарорида, меҳнат кодексининг 100-моддаси 2-қисмининг 4 бандига кўра, ҳодим ўз вазифаларини бир марта қўпол равишда бузганлиги учун меҳнат шартномасининг бекор қилинишига фақатгина бу ножўя хатти-ҳаракатлар:

Корхона раҳбарига нисбатан-корхона мулкдори (ваколатли органи) билан корхона раҳбари ўртасида тузилган меҳнат шартномасида;

---

³ Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодексининг 100-моддаси 2-қисми 4-банди

Интизом ҳақидаги низом ва уставлар тадбиқ этилувчи айрим тоифадаги ходимларга нисбатан-интизом ҳақидаги тегишли низом ва уставларда;

Бошқа барча ходимларга нисбатан–корхонанинг ички меҳнат тартиб-қоидаларида аниқ кўрсатиб ўтилган ҳолдагина йўл қўйилишига эътибор қаратиш лозим. Демак, “Транснефтепродукт” АЖнинг юқоридаги ички локал ҳужжатларида ушбу ҳолати ҳақида аниқ белгилаб қўйилган бўлса, Собирова билан меҳнат шартномасини бекор қилишга йўл қўйилади. Агар “Транснефтепродукт” АЖда ички меҳнат қоидалари бўлмаган бўлса ёки Собирова билан тузилган меҳнат шартномасини бекор қилишга олиб келиши мумкин бўлган меҳнат вазифаларини бир марта кўпол равишда бузиш деб ҳисобланиши мумкин бўлган хатти-ҳаракатлар рўйхати ички меҳнат тартиб қоидаларида аниқ санаб ўтилмаган бўлса, меҳнат кодексининг 100-моддаси 2-қисмининг 4-бандига кўра ходим билан меҳнат шартномаси бекор қилинишига йўл қўйилмайди.

Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 1998 йил 17 апрелдаги 12-сонли қарори⁴га кўра иш берувчи ташаббусига кўра меҳнат шартномасини бекор қилишнинг қонунийлигига оид низоларни ҳал қилишда судлар қуйидагиларни аниқлаши керак:

меҳнат кодексини 100-моддасининг 2-қисмида белгиланган меҳнат шартномасини бекор қилишнинг қонунийлиги шартлари ва тартибига риоя этилганми;

ходим иш берувчи томонидан тегишли асосга кўра меҳнат шартномасини бекор қилмоқчи бўлганлиги тўғрисида огоҳлантирилган (хабардор этилган)ми, меҳнат тўғрисидаги қонунчилик ва бошқа норматив ҳужжатларда белгиланган иш берувчининг ташаббусига кўра меҳнат шартномасини ходимнинг вақтинча ишга қобилятсиз ва таътил вақтида бўлган вақтларда бекор қилишга йўл қўйилмаслиги ҳақидаги меҳнат кодекси 100-моддасининг

---

⁴ Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг 1998 йил 17 апрелдаги 12-сонли қарори

3-қисми талаблари инобатга олингани, корхонани бутунлай тугатиш ҳоллари бундан мустаснодир; алоҳида тоифадаги ҳодимлар билан меҳнат шартномаларини бекор қилишда қонунларда белгиланган қўшимча кафолатлар, жумладан, ҳомиладор ва уч ёшгача боласи бор аёллар билан иш берувчининг ташаббусига биноан меҳнат шартномасининг бекор қилинишига йўл қўйилмаслиги, корхонанинг бутунлай тугатилиши ҳолларида меҳнат шартномасини бошқа ишга жойлаштириш шarti билан бекор қилиш (меҳнат кодекси 237-моддаси 1-қисми) бундан мустаснодир;

ўн саккизга тўлмаган шахслар билан фақат маҳаллий меҳнат органлари розилиги бўлганда меҳнат шартномасини бекор қилиш мумкинлиги (меҳнат кодекси 246-моддаси);

касаба уюшмасига ёки бошқа вакиллик органига сайланган ва ишлаб чиқаришишидан озод этилмаган ҳамда шу органларга сайланган ҳодимлар сайлангандаги ваколатлари тугагач, икки йил давомида маҳаллий меҳнат органининг олдиндан розилигини олмай туриб улар билан меҳнат шартномасини бекор қилишга йўл қўймаслиги ва бошқалар ҳисобга олинганлиги;

жамоа келишувида, шунингдек жамоа шартномасида ёки корхонанинг локал норматив ҳужжатларида белгиланган кафолатларга риоя этилганлиги; жумладан, иш берувчининг ташаббуси билан меҳнат шартномасини касаба уюшмаси қўмитаси ёки ҳодимларнинг бошқа вакиллик органининг олдиндан розилигисиз, агарда бундай розилик жамоа келишуви ёки жамоа шартномасида кўзда тутилган бўлса, бекор қилишга йўл қўйилмаслиги (меҳнат кодекси 101-моддаси), агар қонун бўйича ҳодимлар ишда қолдиришга тенг ҳуқуқли бўлсалар (МК 103-моддаси 3-қисми), ишда қолдиришга афзаллик ҳуқуқларини аниқлаш жамоа шартномасида назарда тутилган ҳолатларнинг ҳисобга олиниши ва бошқалар.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 9 февралдаги

ПФ-6165-сонли Фармони⁵га ко`ра коронавирус инфекцияси билан зарарланиб, карантинга жойлаштирилган 14 ёшга тўлмаган боланинг ота-онаси (унинг ўрнини босувчи шахслар, васийлар, ҳомийлар) бўлган ҳодимлар билан меҳнат шартномаларини иш берувчининг ташаббуси билан бекор қилиш тақиқланади. Иш берувчи меҳнат шартномасини бекор қилишда Собировани ана шу оиладаги ҳолатларини ҳам инобатга олиши зарур. “Идоравий мансублиги, мулкчилик ва хо`жалик юритиш шаклларида катъи назар, корхона, муассаса, ташкилот ички меҳнат тартиби” намунавий қоидаларнинг 2.30 ва 2.32 бандлари⁶да ҳам баён қилинган. Намунавий қоидаларда ҳам номуайян муддатга тузилган меҳнат шартномасини, шунингдек, муддатли меҳнат шартномасини иш берувчининг ташаббусига ко`ра унинг муддатидан олдин бекор қилишга ҳодимнинг айбли ҳатти ҳаракатлари деб ко`рсатиб ўтилган. Қуйидаги ҳолларда еса иш берувчининг ташаббусига ко`ра меҳнат шартномасини бекор қилинишига йўл қўйилмаслиги айтилган, яъни вақтинчалик меҳнатга лаёқатсизлик даврида ёки ҳодимнинг меҳнат тўғрисидаги қонун ҳужжатлари ёки бошқа меъёрий ҳужжатларда кўзда тутилган та`тилда бўлган вақтида эканлиги белгиланган. Юқоридагиларга асосан мазкур казусдан **хулоса** қиладиган бўлсак, Собированинг ҳолатидан келиб чиқиб таҳлил қилишимиз яъни, уни малакаси етарли бўлганлиги ёки соғлиги ҳолатига кўра бажараётган ишига нолойиқ эканлигини аниқлаш; Собирова огоҳлантирилганлиги; Собирова ишдан бўшатилаётганда аввал ҳам интизомий жазо олганлиги; “Транснефтепродукт” АЖ томонидан жамоа келишуви, жамоа шартномаси корхонанинг локал норматив ҳужжатларида белгиланган кафолатларга риоя этилганлиги ёки касаба уюшмасининг розилиги олинганлиги шунингдек, Собирова ҳомиладор эмасми ёки уни 3 ёшгача фарзанди бор йўқлиги, каби саволларга жавоб берган ҳолда Собировани даъвоси суд томонидан кўриб чиқилиши лозим деб

---

⁵ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 9 февралдаги ПФ-6165-сонли Фармони.

⁶ “Идоравий мансублиги, мулкчилик ва хо`жалик юритиш шаклларида катъи назар, корхона, муассаса, ташкилот ички меҳнат тартиби” намунавий қоидаларнинг 2.30 ва 2.32 бандлари.

хисоблашимиз мумкин. Ўзбекистон Республикаси Меҳнат кодексининг 100-моддаси охири қисмида ҳам ёзиб қўйилган ҳодим вақтинча меҳнатга қобилиятсизлик даврида ва меҳнат тўғрисидаги қонунлар ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда назарда тутилган таътиллarda бўлган даврида меҳнат шартномасини иш берувчининг ташаббуси билан бекор қилишга йўл қўйилмайди, корхонанинг бутунлай тугатилган ҳоллар бундан мустасно эканлиги, Ўзбекистон Республикаси Олий суд Пленуми қарорига кўра корхонанинг ички меҳнат тартиби қоидаларида ишга алкоғолдан, наркотик ёхуд токсинли моддалардан маст ҳолда келиши ёки иш жойида шу ҳолатда бўлгани учун Меҳнат кодексини 100-моддаси 2-қисмининг 4-бандига асосан меҳнат шартномасини бекор қилиш назарда тутилган тақдирда, бу асос кўрсатилган ҳолатда фақат корхона ҳудудида пайдо бўлган ҳодимга нисбатан эмас, балки ўз меҳнат мажбуриятларини бажариши лозим бўлган бошқа жойларда қайд этилган ҳолатда юрган ҳодимга нисбатан ҳам қўлланилиши мумкин. Ушбу казусда ҳодим Собирова меҳнат вазифаларини бир марта қўпол равишда бузиш ҳолати аниқ далил ва исботларга таянган ҳолда иш берувчи томонидан ўз исботини топмасда ишдан бўшатилишига ёки меҳнат шартномаси бекор қилинишига йўл қўйилмайди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат кодекси// Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 05.01.2018 й., 03/18/456/0512-сон; 10.01.2018 й., 03/18/459/0536-сон, 19.04.2018й., 03/18/476/1087-сон.
2. Ўзбекистон Республикаси соғлиқни сақлаш вазирининг 2015-йил 20-мартдаги 25- сон буйруғ Меҳнатга лаёқатсизлик варақаларини бериш тартиби тўғрисидагиё`риқнома
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 9 февралдаги ПФ-6165-сонли Фармони

4. Ўзбекистон Республикаси Олий суди пленумининг 1998 йил 17 апрелдаги 12-сонли “Судлар томонидан меҳнат шартномаси (контракти)ни бекор қилинишини тартибга солувчи қонунларнинг қўлланилиши ҳақида”ги қарори //Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2008 й., 1-2-сон, 1-модда, 2009й., 52-сон, 554-модда; 2016 й., 52-сон, 597-модда; 2017 й., 24-сон, 487-модда. **5.** “Идоравий мансублиги, мулкчилик ва хо`жалик юритиш шаклларидан қатъи назар, корхона, муассаса, ташкилот ички меҳнат тартиби” намунавий қоидалари.

Интернет сайтлари

1. www.Lex.uz

2. www.norma.uz.